

УДК 327(477):929

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-30-13>

Ткач Д.І.

<https://orcid.org/0000-0002-6947-2036>

Шиян Р.В.

<https://orcid.org/0009-0003-9926-4822>

ГЕННАДІЙ ЙОСИПОВИЧ УДОВЕНКО: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ВАГОМИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу життєвого шляху та кар'єри Геннадія Йосиповича Удовенка (1931–2013), видатного українського дипломата, який став одним з основних творців зовнішньої політики незалежної України. Автори розглядають етапи його життя, починаючи з народження в місті Кривий Ріг, навчання в Київському університеті, а також перші кроки в дипломатичній діяльності у складі Міністерства закордонних справ УРСР.

Особлива увага приділена його роботі в ООН, де Удовенко представляв інтереси України, а також періоду його роботи на посаді Міністра закордонних справ України в 1994–1998 рр., коли було укладено понад 200 міжнародних угод. Серед найважливіших досягнень – підписання Меморандуму про гарантії безпеки для України на Будапештському саміті 1994 року, а також угоди з Росією та Румунією. Крім того, стаття висвітлює його вагомий внесок у зміцнення дипломатичних відносин України з країнами Європи, зокрема Польщею та іншими сусідами. Особливу увагу приділено підписанню Договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Росією у 1997 році та Договору про добросусідство з Румунією в тому ж році.

У статті також розглянуто його діяльність на посаді президента Генеральної Асамблеї ООН в 1997 р., коли він активно працював над зміцненням міжнародної безпеки та прав людини. Після завершення дипломатичної кар'єри, Удовенко продовжив активну політичну діяльність, ставши народним депутатом України, головою Комітету Верховної Ради з прав людини та національних меншин і кандидатом на президентських виборах 1999 р.

У статті також підкреслюється важливість його внеску в розвиток дипломатичної школи незалежної України, зокрема через почесні наукові звання та авторство публікацій. Завдяки своїй багатогранній діяльності, Удовенко став не лише одним із найбільш впливових дипломатів, а й важливою фігурою у політичному житті країни.

Ключові слова: Геннадій Удовенко, українська дипломатія, зовнішня політика України, ООН, Меморандум про гарантії безпеки, Міністерство закордонних справ, незалежна Україна.

Постановка проблеми. Становлення незалежної України в 1990-х рр. вимагало від її дипломатії ефективної адаптації до нових геополітичних реалій. Геннадій Удовенко відіграв ключову роль у цьому процесі, закріплюючи позиції України на міжнародній арені. Проблема полягає в недостатньому дослідженні його дипломатичної діяльності, стратегічного впливу та впливу на формування зовнішньої політики, що ускладнює розуміння розвитку української дипломатії та використання його спадщини в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даний напрям досліджували українські дослідники, історики, зокрема В.Д. Хандогій, В.М. Матвієнко, В.І. Головченко, А.В. Денисенко, В.Д. Туркевич.

Виклад основного матеріалу. Геннадій Йосипович Удовенко, один із найвизначніших українських дипломатів і державних діячів, який залишив яскравий слід в історії української дипломатії, зробив вагомий внесок у розвиток міжнародних відносин України та утвердження її позицій на світовій арені. Його життєвий шлях, сповнений численними досягненнями в дипломатії, політиці та громадській діяльності, став не лише важливою частиною історії України, але й символом незламної волі та вірності своїй країні. Під його керівництвом Україна пройшла складний період становлення на міжнародній арені після проголошення незалежності, коли важливими були не лише політичні, а й дипломатичні ініціативи. Геннадій Удовенко не тільки працював на благо своєї Батьківщини, але й зробив вагомий внесок у розбудову дипломатичних традицій незалежної України, його діяльність стала невід'ємною частиною формування сучасного обличчя української зовнішньої політики.

Геннадій Удовенко народився 22 червня 1931 р. в місті Кривий Ріг, в родині гірничого інженера. Його батько, людина працьовита та віддана своїй професії, справив великий вплив на формування життєвих цінностей сина. У дитинстві Геннадій проявляв неабиякий інтелект і цікавість до навколишнього світу, що пізніше стало основою для його вибору кар'єри дипломата. Після закінчення середньої школи він вступив до Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, який на той час був одним з найпрестижніших вищих навчальних закладів у СРСР. У 1954 р. він здобув освіту на факультеті міжнародних відносин, де готували фахівців з дипломатії та міжнародної політики. Саме тут він заклав фундамент для своєї майбутньої кар'єри, глибоко вивчаючи світову політику, міжнародні організації та дипломатичні практики. Окрім української та російської, Геннадій Йосипович вільно володів польською, англійською та французькою мовами. Знання кількох мов стало важливим чинником у його подальшій дипломатичній кар'єрі, адже це дозволяло йому ефективно працювати на міжнародних платформах, будувати зв'язки та вести переговори з представниками різних країн.

Свій професійний шлях Удовенко розпочав у 1952 р., працюючи в Міністерстві промисловості будівельних матеріалів УРСР. Через кілька років

він став головою колгоспу в селі Домантівка на Київщині. Однак його кар'єра в аграрному секторі була недовгою, і вже у 1959 р. він повернувся до державної служби, ставши першим секретарем і радником відділу міжнародних економічних організацій Міністерства закордонних справ УРСР. Цей період став основою для подальших дипломатичних досягнень Удовенка [1].

З 1965 р. Геннадій Удовенко почав свою службу в Організації Об'єднаних Націй, що стало важливим етапом у його дипломатичній кар'єрі. Його професіоналізм і глибоке розуміння міжнародних відносин дозволили йому швидко зарекомендувати себе як досвідченого фахівця. Спочатку він працював у Женеві та Нью-Йорку, займаючи різні посади в секретаріаті ООН. Його основною метою було сприяти розвитку міжнародного співробітництва та просувати інтереси України на світовій арені. Крім того, Геннадій Удовенко працював у відділі міжнародних економічних організацій Міністерства закордонних справ УРСР, де займався питаннями економічного розвитку та взаємодії з міжнародними економічними інститутами [2].

Важливим етапом у кар'єрі Геннадія Йосиповича стало отримання в 1985 р. звання Надзвичайного та Повноважного Посла. Це підвищення відкрило нові можливості для його кар'єри, і незабаром він був призначений Постійним представником України при ООН. Це був важливий момент в історії України, адже країна лише починала свій шлях на міжнародній арені після проголошення незалежності в 1991 році. У своєму новому статусі Геннадій Удовенко мав надзвичайно важливе завдання – представити інтереси молодій суверенній держави в одному з найбільших міжнародних форумів світу. Він активно працював над укріпленням позицій України в ООН, зокрема у питаннях безпеки, економіки та прав людини, сприяючи формуванню позитивного іміджу країни на світовій арені. Завдяки його дипломатичному таланту та рішучості, Україна змогла значно посилити свою присутність на міжнародній сцені, а сам Удовенко став одним із ключових дипломатів, який зробив значний внесок у розвиток української зовнішньої політики в перші роки незалежності.

Однією з найбільш значущих стадій кар'єри Геннадія Удовенка стало призначення його на посаду Міністра закордонних справ України в 1994 році. Цей період став визначним як для нього особисто, так і для зовнішньої політики молодій незалежній держави. У період його керівництва було укладено понад 200 міжнародних угод, які сприяли розвитку стабільних і взаємовигідних відносин з різними країнами та міжнародними організаціями. Однією з найбільш важливих угод був Меморандум про гарантії безпеки України, підписаний на Будапештському саміті в 1994 році.

Г. Удовенко та Б. Клінтон, березень 1994 р., м.Київ

Цей документ став ключовим в історії України, оскільки він гарантував територіальну цілісність країни після відмови від ядерної зброї, яку Україна успішно реалізувала, ставши частиною міжнародної ядерної безпеки. Меморандум був підписаний між Україною, США, Великою Британією та Росією, і в ньому ці держави зобов'язувалися поважати суверенітет та кордони України, а також утримуватись від застосування сили або погрози силою. Це було важливе досягнення, яке закріпило міжнародні гарантії безпеки для України в той час, коли країна лише починала розбудовувати свою зовнішню політику після здобуття незалежності.

Особливе місце в дипломатичній діяльності Геннадія Удовенка займали відносини з Польщею, Росією та іншими європейськими країнами. Важливим кроком у зміцненні цих відносин стало підписання Договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Росією у 1997 році. Цей договір мав на меті врегулювати питання, що виникли між двома державами після розпаду СРСР, та встановити довгострокові, стабільні партнерські відносини на основі поваги до суверенітету та територіальної цілісності кожної країни. Він став основою для подальших переговорів і співпраці в різних сферах, таких як енергетика, економіка, безпека та культура. Однак, незважаючи на це, цей договір не зміг уникнути суперечностей, зокрема у питаннях Чорноморського флоту та Криму, що вже тоді давали зрозуміти про складність двосторонніх відносин у майбутньому.

Ще одним важливим кроком у зовнішній політиці Геннадія Удовенка стало підписання Договору про добросусідство з Румунією в 1997 році. Цей договір був важливим для стабільності в Чорноморському регіоні, оскільки він окреслював чіткі кордони та забезпечував взаємну повагу між двома країнами. Особливу увагу приділено питанням спільного використання водних ресурсів та охорони навколишнього середовища, що стало важливим кроком до розвитку регіональної співпраці.

Завдяки його дипломатичним зусиллям та глибоким знанням міжнародних процесів, зовнішня політика України в перші роки незалежності отримала

важливі основи для подальшого розвитку. Кар'єра Геннадія Удовенка, безсумнівно, залишила помітний слід у формуванні міжнародного іміджу України та сприяла її інтеграції в міжнародне співтовариство. Його здобутки стали важливим кроком на шляху до зміцнення суверенітету та стабільності України на світовій арені.

У 1997 році Геннадій Удовенко був обраний президентом 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, що стало важливим досягненням для України. Це було свідченням високої міжнародної репутації українського дипломата, адже його обрання було результатом підтримки та визнання з боку міжнародного співтовариства. Під час своєї каденції він активно працював на зміцнення міжнародної безпеки та прав людини.

Г. Удовенко і Кофі Аннан, 1997 р., Нью-Йорк

Після завершення дипломатичної кар'єри Геннадій Удовенко активно включився в українську політику. Він став народним депутатом України, очолив Комітет Верховної Ради з питань прав людини та національних меншин, а також взяв участь у президентських виборах 1999 року як кандидат від Народного руху України. З 1999 до 2003 року він був головою цієї політичної партії [1].

Г. Удовенко серед активістів «Руху», 2000 р.

За свою багатогранну діяльність Геннадій Удовенко отримав численні нагороди. Серед них – орден князя Ярослава Мудрого V, IV, III ступенів, орден «За заслуги» II ступеня та Почесна відзнака Президента України. Окрім того, він був удостоєний почесних наукових звань докторів Бріджпортського університету (США) та Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина) [3].

Геннадій Удовенко залишив помітний слід в історії України, будучи одним із основних творців зовнішньої політики молодої держави. Його діяльність допомогла Україні зміцнити свої позиції на міжнародній арені, а його дипломатичний досвід є прикладом для нових поколінь українських політиків та дипломатів [4].

Геннадій Удовенко помер 12 лютого 2013 р. на 82-му році життя, залишивши після себе велику спадщину в політичній та дипломатичній діяльності незалежної України [5].

На могилі Г. Удовенко. Українські дипломати, 2015 р.

Завдяки його дипломатичним зусиллям та глибоким знанням міжнародних процесів, зовнішня політика України в перші роки незалежності отримала важливі основи для подальшого розвитку. Кар'єра Геннадія Удовенка, безсумнівно, залишила помітний слід у формуванні міжнародного іміджу України та сприяла її інтеграції в міжнародне співтовариство. Його здобутки стали важливим кроком на шляху до зміцнення суверенітету та стабільності України на світовій арені.

Список використаних джерел та літератури

1. Віднянський С.В. УДОВЕНКО Геннадій Йосипович. *Енциклопедія історії України*. 2012. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Udovenko_H_J
2. Удовенко Геннадій Йосипович. *LB.ua*. 2015. 15 травня. URL: https://lb.ua/file/person/2433_udovenko_gennadiy_yosipovich_.html
3. Вибори Президента України 1999 року. Кандидати на пост Президента України. *Центральна виборча комісія України*. URL: <https://cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1dd6e-5.html?kodvib=100&kodkand=2>
4. Удовенко Геннадій Йосипович: дипломат, політик, державний діяч. *Голос України*. 2013. 14 лютого. URL: <https://www.golos.com.ua/article/58536>
5. Помер экс-міністр МЗС Геннадій Удовенко. *Львівський портал*. 2013. 12 лютого. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2013/02/12/184814>

References

1. Vidnyans'kyi, S.V. (2012). UDOVENKO Hennadiy Yosypovych. *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny*. [Online]. Available from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Udovenko_H_J [In Ukrainian].
2. (2015, 15 travnya). Udovenko Hennadiy Yosypovych. *LB.ua*. [Online]. Available from: https://lb.ua/file/person/2433_udovenko_gennadiy_yosipovich_.html [In Ukrainian].
3. Vybyory Prezydenta Ukrayiny 1999 roku. Kandydyaty na post Prezydenta Ukrayiny. *Tsentral'na vyborcha komisiya Ukrayiny*. [Online]. Available from: <https://cvk.gov.ua/pls/vp1999/webvp1dd6e-5.html?kodvib=100&kodkand=2> [In Ukrainian].
4. (2013, 14 lyutoho). Udovenko Hennadiy Yosypovych: dyplomatyk, polityk, derzhavnyy diyach. *Holos Ukrayiny*. [Online]. Available from: <https://www.golos.com.ua/article/58536> [In Ukrainian].
5. (2013, 12 lyutoho). Pomer eks-ministr MZS Hennadiy Udovenko. *L'vivs'kyi portal*. [Online]. Available from: <https://portal.lviv.ua/news/2013/02/12/184814> [In Ukrainian].

Tkach D., Shiyani R. Hennadiy Yosypovych Udovenko: Life Path and Significant Contribution to the Development of International Relations of Ukraine.

This article is dedicated to analyzing the life and career of Hennadiy Yosypovych Udovenko (1931–2013), a prominent Ukrainian diplomat who became one of the main architects of the foreign policy of independent Ukraine. The authors examine the stages of his life, beginning with his birth in the city of Kryvyi Rih, his studies at Kyiv University, and the early stages of his diplomatic career within the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR.

Particular attention is given to his work at the United Nations, where Udovenko represented Ukraine's interests, as well as his tenure as the Minister of Foreign Affairs of Ukraine from 1994 to 1998, during which over 200 international agreements were signed. Among his most significant achievements are the signing of the Memorandum on Security Assurances for Ukraine at the Budapest Summit in 1994 and agreements with Russia and Romania. Furthermore, the article highlights his significant contribution to strengthening Ukraine's diplomatic relations with European countries, particularly Poland and other neighboring states. Special attention is given to the signing of the Treaty on Friendship, Cooperation, and Partnership with Russia in 1997 and the Treaty on Good Neighborliness with Romania in the same year.

The article also discusses his work as President of the UN General Assembly in 1997, during which he actively contributed to strengthening international security and human rights. After completing his diplomatic career, Udovenko continued his active political engagement, becoming a Member of Parliament of Ukraine, Chairman of the Verkhovna Rada Committee on Human Rights and National Minorities, and a candidate in the 1999 presidential elections.

The article further emphasizes the importance of his contribution to the development of the diplomatic school of independent Ukraine, particularly through his honorary academic titles and authorship of publications. Through his multifaceted activities, Udovenko became not only one of the most influential diplomats but also a significant figure in the political life of the country.

Keywords: *Hennadiy Udovenko, Ukrainian diplomacy, foreign policy of Ukraine, UN, Memorandum on Security Assurances, Ministry of Foreign Affairs, independent Ukraine.*